

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / M. te Velde

in 'dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 349

M. te Velde

Een breuk te ver?

MEDITATIEF

354

A.L.T. de Bruijne

Het geheim
van de smid

WANDELEN MET GOD 355

B. Luiten

Gebruik maken

ACHTERGRONDEN 357

J.J.C. Dee

Het volkskerkelijk
denken – een
historische belichting

en verder...

Boekbespreking/
Nieuw uitgekomen
Meegelezen
Uit de kerken

EEN BREUK TE VER?

*V*orig jaar september verscheen er een boekje van de ND-redacteur drs. A. Kamsteeg, onder de titel **Een breuk te ver**. Met 'breuk' bedoelt hij de kerkelijke breuk in onze kerken in 1967 en volgende jaren. Die breuk ging te ver volgens Kamsteeg. Hoe komt hij tot die stelling? En hoe moeten we zijn boekje beoordelen? Daarover gaat het in dit artikel,

Kamsteeg vindt, dat er in de jaren zestig een goede strijd is gestreden tegen confessioneel relativisme en tegen kerkordelijk **independentisme**. Terecht wilden de Gereformeerden Kerken opkomen voor trouw aan de confessie. De schrijver staat daar wel achter. Toch ligt er volgens hem ook een 'smet' over die strijd. Die ziet hij liggen in de wijze waarop onze kerken de 'Open Brief' van 1966 hebben gehanteerd. Die Open Brief was – zoals de meeste lezers zullen weten – een publieke brief, ondertekend door 25 broeders uit verschil-

lende plaatsen, onder wie 19 predikanten. Het stuk was gericht aan de 'Tehuis-gemeente' van ds. A. van der Ziel in Groningen. De schrijvers wilden met een soort **solidariteitsverklaring** hun een hart onder de riem steken. Tegelijk wilden ze publiek in de kerken een waarschuwend getuigenis geven over de koers van het 'vrijgemaakte' kerkelijk leven.

Een half jaar na de verschijning van de Open Brief kwam, in april 1967, in Amersfoort-West de generale synode bijeen. Daar was de eerste auteur van de Open Brief,

ds. B.J.F. Schoep uit Amstelveen, als afgevaardigde uit Noord-Holland present. Op initiatief van de Drentse afgevaardigden besloot de synode ds. Schoep niet als lid van de synode te aanvaarden. Ze zag in de Open Brief een 'disputabel stellen van de inhoud en het katholiek of algemeen karakter der gereformeerde belijdenis' (*Acta* art. 16). Dat paste niet bij de hartelijke verklaring van instemming met de belijdenis die bij het begin van de synode door de leden gegeven werd.

Met deze beslissing als uitgangspunt, ging de Open Brief vervolgens in meerdere plaatsen een rol spelen in het kerkelijk conflict.

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Hier zet zich nu Kamsteeg's kritiek in. Volgens hem hebben de kerken de ondertekenaars van de Open Brief sinds de synode van Amersfoort-West 1967 niet billijk behandeld. Ze hebben hen allemaal op één bepaalde uitleg van de 'fundament-passage' [zie verderop] vastgepind. Er vielen zware woorden: 'onaanvaardbare tegenstrijdigheid met de handtekening onder het ondertekeningformulier' en 'generale problematisering van de belijdenis', 'de weg van het oecumenisme' en dergelijke.

Sommige Open Brief-schrijvers en ook anderen hebben wel de omstrede passage anders uitgelegd dan de synode. Ze had volgens hen een andere strekking dan wat de synode er in las. Maar het hielp hun niet. De kerken bleven haar eigen interpretatie van de Open Brief als de enige wettige beschouwen. En op basis daarvan behandelden ze toen iedere ondertekenaar per definitie als schorsingswaardig.

Kamsteeg heeft geen vrede met deze binding aan één uitleg. Hij ziet die als een 'zwarte bladzijde' in de geschiedenis van de kerken. Volgens hem had men veel meer rekening moeten houden met de opvattingen en bedoelingen van elke ondertekenaar van de Open Brief afzonderlijk. Daar moeten we nu na vijftientig jaar maar eens eerlijk schuldbelijdenis over doen.

Hij vat de strekking van zijn boekje samen op blz. 68. Kamsteeg is van mening dat:

- a) de 'Open Brief' 'op zich' geen reden mocht of mag vormen om de schorsingswaardigheid van een ondertekenaar uit te spreken, en dat op dit punt tegenover de huidige Nederlands Gereformeerden gerust schuld mag worden beleden,
- b) 'Amersfoort-West' de betrokken kerkeraden had moeten opwekken de ondertekenaars een 'nadere verklaring' te laten geven, en in dat verband ruimte had moeten laten voor onderscheidend handelen met de ondertekenaars. 'Amersfoort-

West' heeft destijds te haastig gehandeld,

- c) kerkeraden die het betreft, zich alsnog zouden kunnen afvragen of ten aanzien van een ondertekenaar van de 'Open Brief' (en verschillende niet-ondertekenaars) indertijd wel juist is gehandeld,
- d) alle betrokken scribenten uit die tijd zich zouden moeten afvragen of het in de kerk van Christus 'normaal' is dat niemand ooit concreet verontschuldigen aanbiedt voor de manier waarop indertijd werd gepolemi-seerd.

Kamsteeg meent, dat er door een schuldbelijdenis van de kant van onze kerken, nieuwe ruimte zou kunnen komen voor toenadering naar de Nederlands-gereformeerden.

De 'fundament-passage'

Op zichzelf is het een goede en christelijke gedachte om te pleiten voor een eerlijk toegeven van verkeerde beslissingen en daden uit het verleden. Het is iets wat de Heer van ons vraagt en waar we altijd open voor moeten staan. We zullen onze zonden onderkennen, ze belijden en zo het herstel van de verhoudingen met onze broeders en zusters zoeken. We hoeven ook niet bang te zijn, dat we daarmee de goede elementen uit de strijd van bijvoorbeeld de jaren zestig zouden prijsgeven. Het één (een goed geweten over '1967') kan naast het ander (een schuldbelijdenis over eigen zonden en misgrepen) een plaats hebben.

Maar is het pleidooi van Kamsteeg overtuigend? Ligt in de kwestie rond de fundament-passage inderdaad een 'smet' die door een schuldbelijdenis moet worden weggenomen? Mijns inziens taxeert de schrijver de zaken in verschillende opzichten verkeerd. Om dat duidelijk te maken geef ik hier eerst de tekst van de omstrede passage uit de Open Brief.

'Wij schrijven nu vanuit de kerkelijke situatie in het jaar 1966. De situatie van gescheurdheid van het reformatorische volksdeel in Nederland, dat zich hier eens liet vergaderen op het fundament van Gods Woord en de drie formulieren van eenigheid, samenlevend naar de regels van de Dordtse Kerkenordening; de situatie tevens, waarin dat volk, in velerlei stijl bouwend op dit fundament, zoekt naar de grenzen van zijn kerkelijke gemeenschap; waarin gestuwd naar het niveau van denken in wereldproporties, ieder zich opnieuw afvraagt, of het historisch fundament van de Nederlandse Gereformeerde Kerken ook samenvalt met het fundament van de heilige algemene Christelijke Kerk.

Zo ja, hoe is dan de verhouding tot andere kerken in binnen- en buitenland, die kennelijk Gods kinderen vergaderen, maar die niet onze belijdenisgeschriften hebben, noch onze samenlevingsregels kennen?

Zo neen, hoe heeft dan dit historisch fundament in eigen gemeenschap en naar buiten te functioneren?

Wij zijn van oordeel, dat de kerkelijke werkelijkheid door deze probleemstellingen in de toekomst zal worden bepaald. We worden met ons vaak kleinvaderlands gedoe als Gereformeerde Kerken in Nederland weggeroepen naar het niveau van de wereldkerk.'

Was deze passage nu onaanvaardbaar? Dat is in 1966 en 1967 wel betoogd door bijvoorbeeld dr. C. Trimp, prof. J. Kamphuis en dr. J. Douma. Zij zeiden (ik geef het in eigen woorden weer): hier wordt twijfel gezaaid, of de inhoud van de gereformeerde belijdenis nu echt wel zo belangrijk en onopgeefbaar is. Het lijkt alsof er in het 'historisch fundament' (de drie formulieren) stukken aanwezig zijn die niet behoren tot het fundament van de katholieke kerk van alle eeuwen en landen. Stukken dus waar we elkaar dan ook

maar niet aan moeten binden. In contacten met buitenlandse kerken niet. Maar ook in ons Nederlands kerkelijk leven niet.

Volgens deze taxatie zag men dus in de Open Brief kritische vraagtekens geplaatst bij de binding aan de gereformeerde belijdenis. En dat was onaanvaardbaar.

Maar andere schrijvers en sprekers in die dagen meenden, dat de passage over de mogelijk niet samenvallende fundamenteen heel goed te verdedigen was, en geen aanleiding behoefde te zijn voor een kerkelijke veroordeling.

Kamsteeg sluit zich bij die laatste benadering van destijds aan. Zijn verhaal staat of valt uiteraard met de aannemelijkheid van de gegeven interpretaties en verklaringen. Laten we daarom nog eens even wat nauwkeuriger daarnaar kijken.

Uitleg en interpretatie

De eerste auteur, Schoep, gaf aan de P.S. Noord-Hollande een nadere verklaring. Volgens hem ging het in de fundament-passage om deze vraag: Moeten binnenlandse of buitenlandse kerken precies dezelfde belijdenis hebben als wij (de drie formulieren van eenheid) en mogen ze geen enkel verschil in belijdenis hebben met de gereformeerde confessie, willen ze een christelijke kerk of een ware kerk kunnen heten?

*Bij het overwegen van de uitleg en de positie van Schoep moeten we niet vergeten, dat hij in april 1966 in het blad **Woord en Wereld** een artikel had gepubliceerd, waarin hij veel verder ging dan in de Open Brief. Wat hem betreft was er ook oecumenische vrede en **samen-gang** mogelijk met 'Schriftcritici'. Als er maar overeenstemming was over het 'gronddogma': 'Jezus is Heer'.*

Een andere ondertekenaar, ds. J. Goudzwaard, verklaarde de gereformeerde belijdenis ten volle te aanvaarden als in alles met Gods

Woord overeenkomend. De vraag over het samenvallen van de fundamenteen sloeg volgens hem op, bijvoorbeeld, de relatie met de kerken in Korea: als zij op een of ander punt iets méér belijden, hoort dat dan ook tot het fundament van de kerk of niet?

Weer een andere ondertekenaar, ds. J.O. Mulder, heeft uitdrukkelijk verklaard, dat hij nog steeds zijn handtekening onder het **ondertekenningsformulier van ganser harte** handhaafde.

Volgens ds. H.J. van der Kwast, ook een ondertekenaar, ging het om de vraag: Staat of valt de christelijke kerk met de drie formulieren van eenheid? Je kon zijns inziens die vraag stellen en tegelijk toch de belijdenis aanvaarden.

Toen men destijds met deze interpretaties en verklaringen kwam, zijn die in allerlei discussies en artikelen besproken en gewogen. Zeker, er waren auteurs die vonden dat de kerken er genoeg mee moesten nemen. Kamsteeg noemt voorbeelden: C. Veenhof, C.G. Bos, R.H. Bremmer, G. Janssen, G. Hagens. Maar uiteindelijk overheerste de lijn, dat die **exegeses** en verklaringen toch niet voldoende waren om de ondertekenaars te verontschuldigen.

Was dat terecht of niet? Hier, op dit centrale punt, laat het boekje van Kamsteeg de lezers feitelijk in de steek en in de mist. Want hij trekt wel de conclusie, dat de kerken met die nadere verklaringen en met de bedoelingen van de ondertekenaars genoeg hadden moeten nemen. Sterker nog: dat ze dat *niet* hebben gedaan, vindt hij een zwarte bladzijde in de geschiedenis van de kerken.

Maar hij gaat *niet* in op de **kernvraag**: of de gegeven verklaringen en **exegeses** wel steekhoudend en overtuigend waren. Daarmee maakt hij zich te gemakkelijk af van de kwestie waar in 1967 en volgende jaren, de kerkelijke vergaderingen beslist niet omheen konden. Iemand kon van de '**fundament-passage**' wel een bepaalde '**onschuldi-**

ge' uitleg geven. Hij kon er ook wel een positieve verklaring van instemming met de confessie aan toevoegen. Maar dat betekende niet, dat zijn daad van ondertekening daarmee per definitie acceptabel was geworden! De woorden en zinnen die er stonden, bleven daarmee nog wel **stáán**.

Het is ook niet zo, dat de ondertekenaars bij voorbaat aan één uitleg zijn gebonden. Zo automatisch ging het niet in die dagen. En zo groot was de 'macht' van de Amersfoortse synode ook zeker niet. Er is gepraat en er is gewogen. Er was ruimte voor verklaring en verdediging. Maar tenslotte hebben de kerken in meerderheid gezegd: alle verklaringen ten spijt, blijft de Open Brief toch een verkeerde boodschap uitstralen. Zulke onzekerheid zaaiende uitspraken over bijvoorbeeld de grenzen van de kerkelijke gemeenschap mogen we niet tolereren.

Het is hier, in het hart van de kwestie, dat Kamsteeg's boekje een onjuist beeld tekent. Hij doet het voorkomen alsof met een ijzeren logica een onaantastbare uitleg van de Open Brief is vastgesteld en dat die is opgelegd en doorgedreven, zonder de bedoelingen van mensen serieus te nemen. Maar hij bewijst zijn ijzeren-logica-verhaal niet echt uit de stukken. En hij analyseert en beoordeelt de diverse bedoelingen en verklaringen verder niet. Terwijl **dáár** juist het **scharnier** van het verhaal ligt.

Maar, zal iemand zeggen, moet een zaak in de kerk dan niet zonder meer afgelopen zijn, als iemand zegt: 'ja maar, zó en zó heb ik het bedoeld?' Zeker niet! Laten we elkaar goed begrijpen, de kerk moet zeer zeker wel vragen naar bedoelingen. En ze moet dan royaal zijn in het aanvaarden van iemands intenties. Maar daarmee is het verhaal niet uit. Als de uitleg en verklaring de indruk maken van schuilevinkje spelen en **ontsnappingswegen** zoeken, dan moeten we dat maar hardop tegen elkaar zeggen. Dat is eerlijke en christelijke om-

gang met elkaar. Dan zijn we met het enkele **vernemen** en goedkeuren van iemands **bedoelingen** nog niet klaar met de **zaak** die in geding is.

Zó is het gegaan in **1967**. Er kwamen verklaringen. Maar die riepen toch bevreemding op. Niet voor niets is in **1967** geklaagd over 'interpretatie-gescharrel' (C. Trimp). En er is in die dagen ook meer dan eens met argumenten aangewezen, waaróm de verklaringen niet bevredigden. Waarom gaat **Kamsteeg** daar niet op in? Het is mij niet duidelijk. En het is in zijn verhaal een opmerkelijke lacune.

Een provocerende brief

Uit **Een breuk te ver** zou je de indruk kunnen krijgen, dat bij de veroordeling van de Open Brief eigenlijk alleen maar de 'fundament-passage' een kerk-brekende rol speelde. En dan ook nog vooral de kwestie van het 'samenvallen' alleen. Maar dat beeld is veel te smal. Zo is het in die jaren ook werkelijk niet gegaan. In de veroordeling van ondertekenaars van de Open Brief was er meer aan de orde.

Ik wil allereerst wijzen op de **spits** van de brief. Wie de veroordeling van Open Brief-schrijvers bespreekt, moet verdisconteren, dat die brief feitelijk een oorlogsverklaring was aan de kerkeraad van Groningen-Zuid, en aan het adres van alle kerken die in het spoor van de besluiten van de generale synode van **Rotterdam-Delfshaven 1964-1965** wilden gaan. Hier werd toch echt het mes in de tafel gezet!

De gezamenlijke kerken hadden ds. A. van der Ziel veroordeeld. Maar de Open Brief zei: de kerkeraad van Groningen-Zuid heeft een schisma (!) aangericht. Niet maar per ongeluk. Nee, als 'wrange vrucht van een beschouwing over de vrijmaking die religieus gevaarlijk is en voert tot ontbinding van onze kerken'. Religieus gevaarlijk! Ontbinding van onze kerken! Het waren geen kleine woorden!

En de briefschrijvers wilden met hun brief kerkeraden en kerkleden oproepen tot een positiebepaling. Een citaat: 'Daarom ook schrijven wij U [de Tehuis-gemeente van ds. Van der Ziel] publiek, omdat de kerkelijke situatie een duidelijke positiekeuze vereist'. Een positiekeuze werd gevraagd. Van alle vrijgemaakte gereformeerden. De kerken stonden op een tweesprong. En er moest nu gekozen worden. Volgens de schrijvers van de Open Brief moest dat **déze** keus zijn: tégen het schismatieke **Groningen-Zuid**, tégen de generale synode, tégen alle kerkelijke besluiten over Van der Ziel en over **samen-spreking** met de 'synodale' kerken.

Dat was voor de **25** briefschrijvers een zó wezenlijke zaak, dat ze als hun 'oprechte wens (...) en (...) be-de tot God' het volgende uitspraken: 'dat U als Tehuis-Gemeente in de door U behouden vrijheid onze vrijgemaakte kerken naar dit doel voor wilt gaan'. En dat doel was met name: de 'veten' met de synodale kerken begraven en samen verder optrekken.

Hier lag dus de spits van de Open **Brief** in de gespannen situatie van toen:

- weg met de veroordeling van Van der Ziel!
- weg met de afwijzing van **samen-sprekingen**!
- op mars langs een heel andere route en naar een heel ander doel dan de kerken in haar synode hebben aangewezen, en dat onder aanvoering van de afgezette ds. Van der Ziel en de als schismatiek veroordeelde Tehuis-gemeente!
- in lijn hiermee kerkelijke gemeenschap blijven houden met de 'Gideonsbende' van de Tehuis-gemeente. Men ging dus tégen de afspraken van art. **31** en **36 KO** in zelf de grenzen van het kerkverband bepalen. En een alternatieve koers uitzetten.

Konden de kerken anders dan **in** de situatie van toen krachtig en beslist

een 'onaanvaardbaar' over deze brief uitspreken?

Wie de brief leest en bestudeert, moet wel constateren dat hier een forse ruk aan het kerkelijke stuur werd gegeven. En dat op een provocerende manier. Er werd heel wat overhoop gehaald. En er werden grote woorden gebruikt. Er werd een breuk voltrokken met de kerk van Groningen-Zuid. En er werd opgeroepen tot een ander beleid t.a.v. de synodale kerken.

Wordt het niet moeilijk verteerbaar, als mensen zich dan, met beroep op 'andere bedoelingen' inza-ke een wat mistige passage van de Open Brief, willen onttrekken aan de consequenties van hun handtekening?

*Volgende week hoop ik in een tweede artikel de bespreking van **Een breuk te ver te vervolgen en af te ronden**.*

Extra nummers van De Reformatie..

kunt u bestellen door
overmaking van de kosten
op postrekening 40 60 40
t n v De Reformatie Goes
onder vermelding van
jaargang en nummer

*Dit zijn de kosten
(incl. porto)*

- 1 ex.: f 3,85
- 2 ex f 6,00
- 3 ex f 8,65
- 4 ex f 10,60
- 5 ex.: f 12,55

Na ontvangst van het
bedrag wordt uw
bestelling per omgaande
uitgevoerd

W.L. de Graaff

N nieuw uitgekomen

Hoe lichtvaardig het begrip Calvinisme doorgaans wordt gehanteerd

Het essay, door **bovengenoemde** instantie uitgegeven, heeft 46 bladzijden. De prijs bedraagt f 20,-.

Bloeien in de woestijn, over het leven met God in deze tijd, van Prof. dr. **W.H. Velema**. De auteur wil de positieve kant van het geloof laten zien. Ook gaat hij pastoraal en praktisch in op wat een 'geloofs-bloei' kan verhinderen. Het boek is uitgegeven door Uitgeverij J.J. Groen en Zoon. De prijs bedraagt f 19,95 (152 blz.).

Polio, een gesprek hervat, is tot stand gekomen in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid om in gesprek te blijven met mensen die vaccinatie afwijzen. Ds. A. Moerkerken vertolkt de bezwaren van die mensen tegen vaccinatie. Prof. dr. **J. Douma** voert een pleidooi voor vaccinatie. En tenslotte geeft prof. dr. P.F. Maas een schets van de historische achtergrond van de vaccinatie-kwestie. Het boekje is uitgegeven door De Groot Goudriaan. De prijs bedraagt f 10,- (63 blz.).

De waarheid in Christus is een boekje van dr. C.A. Tukker, met preken over de Brief aan de Romeinen 5-16. Dit bijbelgedeelte is al vaak in de kerkgeschiedenis gebruikt als samenvatting van het christelijk geloof. Het boekje is uitgegeven door De Banier-Utrecht. De prijs bedraagt f 22,50 (141 blz.).

L.F. Dros en N.J.P. Sjoer schreven het boek *Als een eenzame mus op het dak*. Het gaat over het leven van de Hervormde predikant ds. J.P. **Paauwe**, die in 1914 werd afgezet. Hij en zijn volgelingen waren er stellig van overtuigd dat zijn boodschap in Nederland de enige zuivere **vertolking** van de Bijbel was. Zijn volgelingen zijn wel bekend geworden als 'Paauweanen' en 'Thuiszitters'. Uitgegeven door De Groot Goudriaan. De prijs bedraagt f 39,90 (160 blz.).

Aan het leven en denken van de bevindelijk-gereformeerden in Nederland in de vorige eeuw, is het boek *De stille luyden* gewijd. Onder redactie van Drs. F.A. van Lieburg behandelen verschillende schrijvers o.a. de theologie van de **bevin-delijken** en hun houding tegenover kerk en conventikel. Eveneens uitgegeven door De Groot **Goudriaan**. De prijs bedraagt f 45,- (192 blz.).

Op verzoek van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme, heeft prof. dr. **W. Nijenhuis** een omwerking van twee artikelen geschreven voor het (Herv.) Groninger Kerkblad. De artikelen verschenen onder de titel *Hoe Calvinistisch zijn wij Nederlanders?* De schrijver toont aan

*'En ik zag toe, en zie, vier horens.
'Vervolgens deed de HERE mij
vier smeden zien. Toen vroeg ik:
Wat komen dezen doen?'*
(Zacharia 1 : 18, 20, 21a)

Verbaasd

Wat komen die hier doen?
Een verbaasde vraag. Wie je ook verwacht had, hen niet! God sluit niet aan bij jouw verwachting. Wat jij van onderop nodig vindt, overtroeft Hij van **bovenaf**. Zacharia ziet in een visioen twee beelden na elkaar. Eerst vier horens. **Horens** zitten op beesten. Uit vier windrichtingen stormen ze aan. Naar vier windrichtingen jagen ze alles uit elkaar. Iedereen maaien ze neer.
Dan zijn de **horens** verdwenen. Vier smeden komen in beeld. Zij vormen Gods antwoord op die horens. Maar past dit tweede beeld na het eerste? Waarom komt er geen deskundige in beesten? Een herder, een jager, desnoods een slager? Wat begint een smid tegen een horens? Wat is het geheim van de smid?

IJzer

Die **horens** staan voor de machten die Gods volk eronder houden. Sinds de intocht in Kanaän dringen andere volken op. Uiteindelijk jagen sterke legers Israël uit elkaar. Mensen raken verstrooid over de volken. Jeruzalem met de tempel wordt neergemaaid.
Die machten zijn sterker dan je denkt. Achter die volken werkt Gods tegenstander, de satan. Hij kan doen wat Hij wil als gevolg van Israëls zonde. Dat maakt de te-

genstander meer dan sterk: onoverwinnelijk.

Op zulke machten is geen antwoord. In Zacharia's tijd mocht Gods volk weer terug naar Jeruzalem. Maar de opbouw van stad en tempel gaat moeizaam. Nog steeds domineren andere volken hen. Is het een wonder? Is het probleem van hun zonde opgelost? Sterke macht duidt de bijbel aan met het beeld van een hoorn. Maar bij zo'n macht die niet te overwinnen is, intensiveert de bijbel de beeldspraak. Dan gaat het over een hoorn van ijzer.

Smelten van liefde

Macht pareer je met macht. Maar op een onoverwinnelijke tegenkracht is geen antwoord. **Horens** van ijzer breek je niet met geweld. Toch kun je ijzer klein krijgen. Als je het eerst smelt. **IJzer** legt het af tegen een smid. **Horens** van ijzer hebben niets te vrezen. Maar komt er een smid in het land, dan worden ze bang. Hij smelt hun kracht weg in zijn vuur.
Vuur? Wat antwoordt God dan in die tijd na de ballingschap? Nergens merk je toch dat Hij de tegenstander ontkracht?

De HERE is in ijver voor zijn volk ontbrand! Gods liefde gaat opnieuw uit naar zijn volk van zondaars. Daarmee verliest de tegenstander zijn machtsbasis. Als de HERE toch gaat houden van zondige mensen worden alle tegenkrachten bang. Nu zullen ze verliezen. In Zacharia's tijd lijkt er niets veranderd. Maar de HERE vernieuwt zomaar de band van liefde tussen Hem en Israël. Die liefde smelt de macht van de tegenstander weg.

M

meditatief

Verwonderd

Soms wil je een ander antwoord van God op je situatie. Wat kon je in die dagen na de ballingschap dromen van een krachtig rijk onder een nieuwe David. En verlangen naar het uiteenvallen van sterke machtsblokken. Wat kun je nu hopen op de overwinning op negatieve machten als onrecht en oorlog en ziekte. Wat zou je graag voelbaar sterk zijn in je strijd om als christen te leven. Als minderheid in een ongelovige omgeving. Antwoordt de HERE wel op je situatie? Soms kun je niets met Gods reactie. Toch is de tegenstander alleen maar zo sterk door de zonde. En bij Christus brandt in elke situatie Gods nieuwe liefde voor zondaars. Hij overwon de tegenstander met een offer. Hij smelt het verzet in mensen weg. Voor Hem moet elke tegenkracht vroeg of laat opzij. Is dat een antwoord, vraag je verbaasd? Maar verbazing maakt plaats voor verwondering. Kwaad wordt door liefde overwonnen. Dat is het geheim van de smid.

God verbindt Zich aan ons.

Aäron kreeg de opdracht, de Naam von God op het volk te leggen, zo vaak het vergaderd was (Num. 0).

Ook in het Nieuwe Testament blijkt dit de bedoeling te zijn (zie bijv. Opb. 1 : 3-5).

Die Naam mag met ons meegaan.

Zo laat God weten, dat Hij met ons door dit leven gaat. Dag aan dag draagt Hij ons. De Vader beschermt ons, de Zoon reinigt ons met zijn bloed, de Geest bewerkt ons hart. Wij leven onder de hoede van de drieënige God. Wie aan ons komt, komt aan Hem!

Uiteraard brengt dit de vraag met zich mee: maakt het wat uit of je die Naam draagt of niet? Doe je er wat mee? **Maak je er gebruik van?** Anders kun je die Naam net zo goed niet dragen.

IJdel

IJdel gebruik van Gods Naam wordt vaak versmald tot vloeken. Ten onrechte. Het gaat in de brede betekenis van het woord om het waardeloze gebruiken ervan. Node-loos zweren bijvoorbeeld. Maar vooral ook het dragen van de Naam terwijl je er niets mee doet. God is Almachtig. Zo geeft Hij Zich in zijn verbond. Hij staat achter ons als wij zijn Naam belijden in de wereld. Zijn engelen omringen ons.

Geeft dat moed of niet? Duwen wij nu meer dan anders? Of maakt het helemaal geen verschil?

Er zijn mensen al 10 jaar belijdend lid van de kerk. Nog steeds voelen zij zich niet zo geschikt om het evangelie uit te dragen. Dat zal dan nog wel 20 jaar zo blijven. Als zij tenminste alleen op hun eigen mogelijkheden blijven zien, alleen rekenen met hun eigen kansen! Maar hoe functioneert dan dat God erbij is, dat Hij belooft de woorden in de mond te geven? Helpt je dat niet over de drempel? Maar waarom draag je dan zijn Naam? Dat is dan ijdel, **waardeloos**, je maakt er geen gebruik van. Zo wordt het evangeliseren het stiefkind van de kerk. Aan Paulus werd ook niet gevraagd, of hij zich erg geschikt vond. Hij ging waar God hem zond en kwam waar God hem bracht. Zo kwam hij voor stadhouders en koningen, aan geselpalen en in gevangnissen. Had die man geen angst? Natuurlijk wel. Maar op hem was een wonderbare Naam.

Wandelen met God

Maarthen Luther stond voor de keizer. Hij sprak: 'Hier sta ik, ik kan niet anders. God helpe mij. Amen'. Kon hij echt niet anders? Nee, niet zonder zijn Heiland te verloochenen.

In zijn spoor hebben talloze gelovigen voor hun inquisiteurs gestaan. Zij waren niet allemaal helden, toch hebben zij bijzondere dingen gezegd en gedaan.

Daarom is vandaag de vraag belangrijk, of wij voldoende tot ons laten doordringen dat God echt met ons is. Nemen wij zijn Naam **serius**, die op ons werd gelegd bij de doop?

Begrafenis

Een andere invalshoek leren wij uit de mond van Mozes. Hij plaatst het volk in gedachten bij de rand van het graf. Daar wordt afscheid genomen van een geliefde, man of vrouw of kind, vader of moeder, broer of zus, vriend of verloofde. Intens verdriet!

Op dat moment herinnert God zijn kinderen aan de Naam die zij dragen. Daarom zullen zij zich geen insnijdingen maken (Deut. 14 : 1). In die tijd kwam dat wel voor. Als blijk van rouw sneed men in zijn vlees, men liet het bloed langs het lichaam lopen om daarmee te zeggen: 'Ik wil ook wel dood, het leven heeft voor mij geen enkele waarde meer'.

God zegt niet dat wij niet verdrietig mogen zijn. Jezus zelf huilde bij het graf van Lazarus. Ook is het voorstelbaar dat je door de rouw geheel verslagen bent. En toch zullen wij dan niet zeggen, dat het leven verder geen waarde heeft. Want dan doe je net alsof God niet bestaat. God laat juist ons leven **niet**

doodlopen. Hij geeft uitkomst die geen mens kan verzinnen. Zo is zijn Naam: **uw** God. Zelfs zei Mozes erbij, dat de rouwenden zich niet het haar van het voorhoofd mochten wegscheren. Zo gebeurde dat ook wel. Men maakte zich ontoonbaar om daarmee te zeggen: 'Mijn leven wordt nooit meer mooi. De glans is eraf'. God verbiedt dat gebruik onder zijn volk. Is dat hard? Welnee, dit is puur evangelie. God dringt erop aan, ook in deze uiterste situaties, **met zijn aanwezigheid zo concreet mogelijk te rekenen!** Door en met Hem wordt het leven toch weer mooi, anders maar niet minder. In Mozes' onderwijs functioneert dit als voorbeeld. Van hieruit kunnen wij tal van andere levenssituaties overdenken. Telkens vanuit dezelfde vraag: hoe functioneert *hier* en *nu* de Naam van God die op ons is? Hoe beïnvloedt Gods bescherming ons denken en handelen? Of hebben wij die invloed naar de marge van ons leven gedi-rigeerd?

Ziekbed

Ook bij het ziekbed zien wij soms wonderlijke dingen. God is bij machte zijn kinderen te **verzadigen** - met zijn heil, zelfs wanneer het lichaam wordt afgebroken. Dat is verba-zingwekkend. Niet dat dan de strijd al voorbij is, maar de overwinning breekt door. De **zin** van het leven **krijgt** al-le aandacht, de **bedoeling** die niet verloren gaat maar juist op **wonder**lijke wijze zal worden bereikt. Als je op bezoek bent bij iemand die zo zijn ziekte verwerkt, schaam je je soms weg. 'Wat een sterk ge-loof heeft hij, waarom heb ik dat niet?' Toch hoeft schaamte niet de eerste reactie te zijn. Veeleer mag je je

verwonderen, wanneer God op zo'n manier bezig is zijn Naam waar te maken. Daar heeft nog nooit iemand iets van begrepen. Het geloof is een geschenk van God, Die Zich ontfemt op zijn wijze. Zo kan God bewijzen, dat niemand zijn Naam tevergeefs draagt.

Inhoud

De vlag moet de lading dekken. Gods Naam staat voor bevrijding, behoud van mensen door verge-

gen? Is Hij de hoogste garantie voor een prettig, egoïstisch leven? Ook dit levert een situatie op van waardeloos gebruik van Gods naam. In zo'n leven ontbreekt de inhoud waar het God om gaat, de inzet waaraan Hij kracht wil verlenen.

Gebed, zegen

De Naam gebruiken is vooral ook God aanroepen. Zijn hulp vragen, zijn trouw verwachten, rekenen op zijn barmhartigheid. Om zo die

Naam aan te roepen komen wij 's zondags samen als gemeente. 'Onze hulp is in de Naam van de HERE...' Zonder Hem kunnen en willen wij niet verder.

Dat maakt de *motivatie* tot de kerkdienst erg belangrijk. Midden in de praktijk van dit leven zoeken Gods kinderen de bescherming van hun Va-der. Zij willen publiek zijn Naam aanroepen en eren, de hele wereld mag het zien en weten. Deze God is onze God! Aan Hem wordt het leven toe-vertrouwd, het wordt ook aan Hem gewijd. Er wordt gebeden en gezongen. Er wordt ook veel be-loofd in het telkens weer-klinkende 'amen'. Zo komt de Naam van God middenin het leven te staan, als een sterke toren (Spr. 18 : 10). Functioneel bij aanval en verdediging.

Wat is het dan goed, dat die Naam telkens weer wordt opgelegd. Dat is geen moment om je jas dicht te knopen of je bijbel dicht te ritsen. Maar om te beseffen 'Niet eenzaam ga ik op de vijand aan. Sterk in uw kracht, gerust in uw be-scherming. Ik bouw op U, en ga in uwe Naam'.

144

Ik bouw op U

Melodie: J. Sibelius
Tekst: Opwekking

2. Gelovend ga ik, eigen zwakheid voelend. En telkens meer moet ik uw kracht verstaan. Toch rijst in mij een lied van overwinning. Ik bouw op U en ga in uwe naam. (2x)
3. Ik bouw op U, mijn Schild en mijn Verlosser, Gij voert de strijd, de huld' is u gewijd. In 't laatste uur zal 'k zegevierend ingaan in rust met U die mij hebt voortgeleid. (2x)

ving van zonden, redding van de wereld en eindeloze liefde. Welke koers zullen wij varen onder deze vlag? De materialist heeft er niets van begrepen. Hij investeert in zijn eigen welvaart, de nieuwste mode, de laatste rage, enz. Tot hem komt de vraag, **waarom** God eigenlijk met hem mee zal gaan. Moet Hij hem helpen om alle luxe in huis te krij-

HET VOLKSKERKELIJKE DENKEN – EEN HISTORISCHE BELICHTING

J.J.C. Dee

Machteloosheid en uitzichtloosheid van het hervormde kerkbegrip

Inleiding

In het vorige artikel heb ik enkele in het oog springende kenmerken van de NHK genoemd: de volkskerk-gedachte, de kerk als gelegaliseerde richtingenkerk, het **SoW**-proces dat van kerk-zijn naar Schrift en Belijdenis slechts verder afvoert. Het zijn kenmerken, die tot het wezen van de **NHK** zijn gaan behoren. Daarom blijkt iedere oproep – zowel van binnenuit als van buitenaf – tot Schriftuurlijken confessioneel kerk-zijn telkens weer machteloos en uitzichtsloos te zijn. In dit artikel geef ik een kort overzicht van de historische achtergronden van de NHK in de 19e en in de eerste helft van de 20e eeuw, in confrontatie met Afscheiding en Doleantie. We zullen ontdekken, dat we de fronten van nu kunnen herkennen en begrijpen, als we van het verleden kennis hebben genomen.

De NHK in de 19e eeuw – het antwoord van Afscheiding en Doleantie

In de gehele 19e eeuw bleef de vanaf 1816 zo geheten NHK een **besturen**organisatie onder een Algemeen Reglement. Hierin zou de bron van alle kerkelijke moeilijkheden gelegen zijn. Want het ontbrak de **besturen**organisatie aan een duidelijke relatie met wat in artikel 27-32 NGB over het wezen en de orde van de kerk gezegd wordt, en voor het functioneren van de belijdenis waren geen kerkordelijke voorzieningen getroffen. Ook met de theologie was het in de 19e eeuw zeer ongereformeerd gesteld. De aan de Rijksuniversiteiten gedoeerde theologische richtingen droegen

geen authentiek gereformeerd karakter. Zij zorgden wel voor meerdere kerkelijke groeperingen en stromingen. Zo werd de NHK al meer een tegen zichzelf verdeeld huis, beheerst door een bestuurlijke organisatie. Wel waren er in de 19e eeuw in de NHK stromingen die voor het gereformeerd karakter van de kerk ijverden. Impulsen gingen uit van de Reveil-kringen, **ethischen** en confessionelen beoogden het herstel van het gereformeerd karakter van de kerk en herstel van het gezag van de **belijdenisgeschriften**. Maar pas in de eerste decennia van de 20e eeuw ontstonden er bewegingen als Kerkherstellen **Kerkopbouw**, die zich met de reorganisatie van de NHK gingen bezig houden. Dit proces werd voltooid na de Tweede Wereldoorlog, toen de NHK een ingrijpende reorganisatie onderging, waarin men de 'Christus-belijdende volkskerk' gestalte zocht te geven. Maar in de eerste helft van de 19e eeuw begon een beweging die zich inzette voor het gereformeerd karakter van de kerk en die uitliep in de Afscheiding van 1834. En in de tweede helft van de vorige eeuw werd dit ter hand genomen door de beweging die in de Doleantie van 1886 zou uitmonden. Gereformeerd kerkelijk leven en gereformeerde theologie herleefden met de Afscheiding en – maar toen veel breder, over het gehele veld ook van het sociaal-maatschappelijke, het culturele en het politieke leven – met de Doleantie. Beide bewegingen zijn, in het streven naar herstel van de kerk, teruggekeerd naar het enig legitieme uitgangspunt, de Schrift en de Belijdenis van de kerk. Zo werd de kerk weer gesteld onder de norm van het Woord, kwam zij vrij

van de banden van de organisatie van 1816 en werd zij uit haar val opgericht. Voorop ging de gehoorzaamheid aan Gods Woord, ook inzake de leer aangaande de kerk. De bewegingen van Afscheidingen Doleantie zijn, juist ook op het punt van de kerkleer, in de vorige eeuw met name bestreden door Hoedemaker en **Gunning**. In deze eeuw hebben ethischen, confessionelen en de Gereformeerde Bond zich sterk verzet tegen de weg van de kerk, in Afscheiding en Doleantie gegaan. Dat verzet is tot op de dag van vandaag nog aanwezig!

Hoedemaker en Gunning, Noordmans en Haitjema

Aan het einde van de vorige eeuw is het met name Hoedemaker geweest, die tegenover Afscheiding en Doleantie de volkskerk heeft gesteld. Met de leuze 'heel de kerk en heel het volk' wilde Hoedemaker het herstel van de kerk voor heel het volksleven tot zegen laten zijn. Daartoe legde hij sterke nadruk op het verbond als de grondslag van de kerk. Tegenover Kuiper stelde Hoedemaker: de kerk is geen vereniging. Zij is niet gegrond in de wilsuiting van haar leden. Haar leden worden in de kerk geboren. Hoedemaker heeft de weg van Afscheiding en Doleantie volstrekt afgewezen. Uit beginsel bleef hij – en velen met hem – in de **NHK** om te strijden en te reformeren. **Kuiper** wilde de gereformeerden verenigen op de grondslag van Schrift en Belijdenis. Hoedemaker wees deze kerkbeschouwing van Kuiper af; hem ging het om heel de kerk en heel het volk. Maar Kuiper vond bij Hoedemaker alles veel te zwevend en te ruim; de kerk werd

nergens concreet; zij bleef een mystieke werkelijkheid in de geschiedenis. Tegenover Kuiper maar naast Hoedemaker stond Gunning. Hij heeft, op grond van zijn ethisch beginsel, de onfeilbaarheid van de Schrift verworpen en de Schrift als laatste en hoogste norm voor de gelovigen niet de haar toekomende plaats gegeven. Tevens keerde hij zich tegen wat hij noemde het confessionalisme. Hij wenste geen **belijdeniskerk**, slechts een belijdende gemeente. Wezenlijker dan de kerk was voor hem het **Koninkrijk Gods**; de eschatologie was van zijn theologie het beheersende gezichtspunt. Op grond van zijn Schrift-, **confessie**- en kerkbeschouwing kenmerkte een kerkelijk quietisme de houding van Gunning. Het verval van de kerk moest naar zijn mening gedragen en verdragen worden. Hij geloofde uiteindelijk niet in kerkherstel, al kwam in de laatste periode van zijn leven de concrete kerk meer in het zicht en richtte hij zich, met Hoedemaker, op de reorganisatie van de NHK. De positie van Hoedemaker en Gunning is als volgt samen te vatten, als zij schrijven: 'Met onze haveloze kerk willen we lijden, de dorre en geesteloze toestanden doordragen; doch daarbij onafgebroken aan haar arbeiden, gelijk we doen – of de kerk het **aanneme** of niet; want niet om te slagen is het ons te doen, zo God dit nog niet wil, maar om onze plicht te volbrengen. Wij eisen, dat Jezus, ons Hoofd, door Woord en Geest de gemeente **regere** en also dat zijn Woord rechtskracht in de **kerkbesturing** hebbe. Om 's Heren heerschappij, niet om kerkherstel als doel, is het ons te doen, niet om de uitwendige vorm, maar het innerlijk leven van de regeerkracht van ons Hoofd, die niet belemmerd mag worden.' De lijn van Hoedemaker en Gunning is in de eerste helft van de 20e eeuw doorgetrokken door confessionelen en **ethischen**. De ethische Noordmans toonde zich een leerling van Hoedemaker en Gunning, toen hij schreef

in zijn artikel 'Waarom ben ik hervormd?' uit 1938: 'Ik zou willen beginnen met te zeggen dat ik hervormd ben omdat ik de keus niet heb gehad en zonder mijn weten of toestemming in de **NHK** ben gedoopt. De gedachte, dat ons lidmaatschap van de kerk een **absoluut** vrije keuze is, moeten we van ons afzetten. De NHK is voor ons ook een moeder geweest, die we niet gekozen hebben. En als we de gedachte van een keuze **uitschakelen**, wordt de verhouding waarin we tot haar staan reeds dadelijk veel vaster en rustiger. Wij worden er ons dan van bewust dat het een groot verschil maakt of we met een kerk of met een vereniging te doen hebben. Wij kiezen ons geen kerk, maar God kiest ons door de kerk. Zij heeft de beloften van het **Evangelie** tot ons gebracht en wat wij weten van de bijbel, van Jezus en van de Vader in de hemelen, dat kwam door haar bemiddeling tot onze kennis. Wij hebben, als wij daaraan denken, grote reden tot dankbaarheid, die we zo zouden kunnen vertolken: waarom zou ik niet hervormd zijn?' En in navolging van Hoedemaker bepaalde voor de confessionele Haitjema het genadeverbond de zin van het begrip volkskerk. In de sfeer van het genadeverbond was de volkskerk is die zin de kerk van het volk, dat de doopbelofte van God en niet de vrije keus van de enkeling de wezenlijke oorsprong van de **kerkelijke** gemeenschap vormde. Hij sprak over volkskerk, omdat haar ruimeheid werd bepaald door haar leer over de doop. En het **gereformeerd** belijdend karakter van de **volkskerk** kwam volgens Haitjema tot uiting, waar de Drie Formulieren van Enigheid als richtsnoer van de levensfuncties van de kerk werden gezien. 'Dat zijn niet de **formulieren** naar de letter, maar veeleer de formulieren mystiek verstaan. Dat wil zeggen, die formulieren, **beluisterd** als sprake der belijdende kerk door een gelovige, die verwaardigd werd mee te belijden met die kerk' ('De Nederlandsche Hervormde

Kerk als Kerk der Hervorming', *Het Erfgoed der Hervorming*).

De Afscheiding van 1834 in 1934 herdacht

Het hervormde kerkbegrip kan men ook goed op het spoor komen door te luisteren naar hetgeen van hervormde zijde in 1934 **geschreven** is naar aanleiding van de **herdenking** van de Afscheiding van 1834. De ethische K.H. **Miskotte** schreef een 'Korte nabetrachting over de Afscheiding van 1834'; de gereformeerde bonds predikant J.G. Woelderink sprak over 'De Afscheiding en wij'; drie **confessionele** predikanten hielden in de Leidse Pieterskerk lezingen over de Afscheiding in het licht van het **verbond** en de kerkelijke eenheid; de confessionele J.Ch. **Kromsigt** reageerde in een serie artikelen op de brochure '*Ons aller Moeder*' van K. Schilder. Bij alle verschil in accent bleven zij in hun **kerkbeschouwing** staan bij de typisch hervormde, **oud-testamentische** en daardoor **statisch-massieve verbondsopvatting**, in het verlengde waarvan de Hervormde volkskerk als de **eniglegitieme** vorm van kerk-zijn in Nederland werd gezien. De kerk als het historisch gegeven instituut bleef voor hen de moeder van de gelovigen; die kerk mocht nimmer verlaten worden. Dit kerkbegrip leidde tot de beschuldiging aan het adres van Afscheiding en **Doleantie**, dat de gereformeerde kerkvisie activistisch was en berustte op verenigingsdenken en **independentisme**. Men verweet de Gereformeerden gekozen te hebben voor de vrije kerk-idee en tegen de volkskerk. Maar bij de Hervormden werd de visie op het verbond eenzijdig bepaald door de **verbondsgenade**: Christus roept zijn kerk in het aanzijn. En in de eigen strijd voor kerkherstel in de weg van reformatie-door-reorganisatie werd keer op keer benadrukt, dat slechts Jezus Christus herstel van de kerk geven kan. Deze **uitgangspunten** en de ondergeschikte plaats

die aan de Confessie in het spreken over de kerk werd toegekend, hebben in de NHK bij voorbaat de daadkracht van het geloof – welke geen activisme is, maar **verbondsgehoorzaamheid, geloofsgehoorzaamheid** aan Christus – lamgelegd. Omdat men in de NHK niet verder wenste te gaan dan reorganisatie, zou herstel van de kerk nimmer tot werkelijke reformatie kunnen leiden. Zo hebben de fronten, door Hoedemaker en Gunning enerzijds en door Kuiper anderzijds ingenomen, tot ver in de 20e eeuw de discussies over de kerk bepaald. Op dit punt: inzake het vraagstuk van de kerk de actuele gehoorzaamheid aan Gods Woord en aan Christus' kerkvergaderend werk als onontwijkbare roeping verstaan, gaan de wegen nog steeds uiteen. De wijze waarop door hervormde theologen in 1934 over de Afscheiding van 1834 werd geoordeeld, maakt dit nogmaals duidelijk. En na een periode van zestig jaar zijn de hervormde kerkvisie en het hervormde kerkgevoel nog niet wezenlijk veranderd.

De weg naar de Kerkorde van 1951... en er vanaf

Het streven naar herstel van de NHK heeft in de vorige eeuw impulsen ontvangen door het Reveil en door aan de Synode gerichte 'Adressen'. Groen van Prinsterer heeft geijverd voor de NHK als belijdende kerk en in zijn spoor zijn de Confessionele Vereniging en later de Gereformeerde Bond verder gegaan. Hoedemaker en Gunning hebben publiek hun pleidooi voor een Christus-belijdende volkskerk doen horen. De bewegingen van Kerkherstel en Kerkopbouw hebben in de dertiger en veertiger jaren langs een vaak moeizame weg dit ideaal bereikt. Via de weg van reorganisatie werd onder wat wordt genoemd de nieuwe kerkorde van 1951 het presbyteriaal-synodaal kerk-zijn hersteld. Maar reorganisatie bleek geen reformatie te zijn. Het kerkelijk vraagstuk werd in de

NHK niet opgelost. De oude **structuur** van volkskerk bleef gehandhaafd. Wel brak men met de besturen-organisatie die de kerk was geworden en keerde men terug tot een kerk die geleid werd door de ambtelijke vergaderingen, maar de kerk bleef bestuurd worden door een permanente synode. Ook keerde men niet terug tot het gereformeerde kerkrecht met de zelfstandige plaatselijke kerken; de landelijke kerk met plaatselijke gemeenten bleef. In de kerkorde liet men het apostolaat vooraf gaan aan het belijden; dit zou de poort worden voor een sterk verhorizontaliseerd kerk-zijn. De Heilige Schrift werd genoemd: de bron der prediking en de enige regel des geloofs, maar niet: het onfeilbare, geïnspireerde Woord van God. Over de belijdenis werd gesproken als: in gemeenschap met de belijdenis der vaders, maar niet als: in overeenstemming met de belijdenis der vaders, waarbij die belijdenis tevens accoord van kerkelijk samenleven is. En hoewel men uitsprak dat de kerk alles zou weren wat haar belijden weersprak, is er in de NHK geen leertucht geoefend. De richtingsorganisaties bleven en gingen steeds meer langs elkaar **heenleven**, zodat de NHK hotelkerk werd. Alle stromingen vinden er onderdak, maar de eenheid in het ware geloof ontbreekt. In de jaren vijftig en in het begin van de jaren zestig beleefde de NHK een periode van opleving, maar vanaf de tweede helft van de jaren zestig werden de invloeden van de moderne theologie, de oecumenische beweging en de secularisatie steeds groter. De NHK ontwikkelde zich steeds verder tot een kerk, waar van eenheid rond de rechte leer, de rechte prediking en het rechte belijden geen sprake is. In het kerk-zijn heeft men zich neergelegd bij het leven in een kerk, waar pluraliteiten pluriformiteit de centrale begrippen zijn. Bij deze ontwikkeling kon het SoW-proces, door de kerk zelf in gang gezet, naadloos aansluiten. De resultaten van **SoW** met een

nieuwe kerkorde en een Verenigde Kerk voltooien het proces van ruim anderhalve eeuw, een proces dat steeds verder van gereformeerd kerk-zijn heeft afgevoerd.

Een tegenbeweging

Dit werd nog eens extra duidelijk, toen in januari van dit jaar een groep midden-orthodoxe predikanten samenkwam en het **Ontwerp-Kerkorde** van de VPKN kritiseerde. **SoW** als zodanig stond niet ter discussie. Het ging om de midden-orthodoxe inbreng in een toekomstige kerk. Zou de confessionele Hoedemaker het niet van de ethische Gunning gaan winnen? Kwam het zwaartepunt niet te liggen bij Kerkherstel van Haitjema in plaats van bij Kerkopbouw van **Noordmans**? Waarom werd wel recht gedaan aan de intenties van de orthodoxe Gravmeyers niet aan die van de vrijzinnige Banning en van de zendingsman en oecumenicus Kraemer? Deze midden-orthodoxe groepering representeert voluit het hervormde volkskerkelijken denken, maar spitst haar kerkleer veel meer toe op het apostolaatsdenken. De kerk moet de wereld tot zegen zijn. Dat moet gestalte **krijgen** in oecumene en diakonaat, in zending en conciliair proces, in solidariteit met de armen, in de dialoog met de **niet-christelijke** godsdiensten, in de samenwerking met alle bewegingen die de humaniteit dienen. Op die wijze moet de NHK nu en de **SoW**-kerk straks een open volkskerk met zeer ruime grenzen zijn. Dit denken, krachtig aanwezig gedurende een kwart eeuw na de invoering van de hervormde kerkorde van 1951, zoekt nu opnieuw ingang. Van de kerkleer van de midden-orthodoxie is geen retour naar gereformeerd kerk-zijn te verwachten.

Samenvatting

In de NHK, die in de 19e eeuw werd beheerst door kerkelijke en theologische richtingen die geen authentiek gereformeerd karakter

droegen, ontbrak het rechte zicht op Afscheiding en Doleantie als bewegingen die inzake het vraagstuk van de kerk wensten terug te keren tot de norm van Schrift en **Confessie** en zo voor reformatie van de kerk hebben gezorgd. Duidelijk staat dat voor ogen in de **bestrijding** door Hoedemaker en Gunning en later door **o.a.** Noordmans en Haitjema van het gereformeerde kerkbegrip. Een eenzijdige oud-testamentische verbondopvatting, geen aandacht voor het ambt van de gelovigen, een ongereformeerde Schriftopvatting, onderwaarding van de artikelen 27-29 NGB en het ondanks alles sanctioneren van het gegeven instituut van de hervormde volkskerk zorgden voor een leer over de kerk die aan het gereformeerde spreken over de kerk geheel tegengesteld is. Hoewel de NHK de weg naar de kerkorde van 1951 is gegaan en zich als Christus-belijdende volkskerk heeft gepresenteerd, gaf dit geen oplossing voor het kerkelijk vraagstuk binnen de **NHK** zelf. Zij bleef de verdeelde kerk die zij reeds was. Het proces van **SoW** zal het gereformeerd karakter van de **NHK** nog meer aantasten en ondermijnen. Want hoewel de kerkorde voor een Verenigde Kerk een synodaal-presbyteriale kerkstructuur laat zien, er gesproken wordt over belijden in gemeenschap met het voorgeslacht en de kerk zal weren wat haar belijden weerspreekt, zullen toch de volgende ontwikkelingen zich doorzetten. Er zal, landelijk en provinciaal, een de kerk overheersende organisatie komen. In grote delen van de kerk zal de omgang met de Schrift vrijzinnig zijn en de Confessie zal worden beschouwd als geloofsverwoording van gelovigen uit vroeger tijd. De kerk zal zich, in het verstaan van de waarheid rond Schrift en Belijdenis, sacramenten en ambten, gemeente en wereld, en ethische vragen, ontwikkelen tot een pluriform geheel, zodat van geestelijke een-

heid geen sprake is. Deze kerk wil principieel een open kerk zijn, waar de grenzen van het verbond niet worden aangegeven; een Verenigde Kerk wordt dus een soort vergrote volkskerk.

Conclusie

Gezien de historische achtergronden en de kerkelijke en theologische ontwikkelingen heeft de **NHK** zich niet ontwikkeld in de richting

alleen nog maar verder van gereformeerd kerk-zijn zal wegvieren. Welke de uiteindelijke resultaten van **SoW** ook mogen zijn, een gefuseerde of gefedereerde **SoW**-kerk zal een in alle opzichten pluriforme protestantse landskerk worden die de kloof met het gereformeerde kerk-zijn onoverbrugbaar groot maakt.

Vooruitblik

In het derde en vierde artikel wil ik een aantal **gevolgtrekkingen** maken uit dit en het vorige artikel. Ik zal kritische vragen stellen bij het hervormde kerkbegrip en iets laten zien van de machteloosheid en de uitzichtloosheid daarvan. Tevens zal ik de **hervormde** kerkleer confronteren met het gereformeerde spreken over de kerk en laten zien dat hier twee kerktypen tegenover elkaar staan die elkaar niet meer bereiken. Schilder en zijn theologie zullen daarbij de nodige aandacht krijgen. Tenslotte wil ik kort stil staan bij de winst van het gereformeerd kerk-zijn.

In de loop van 1995 hoop ik een publikatie het licht te doen zien, waarin, in samenhang met de brochure '*Ons aller Moeder*', een samenvattend overzicht wordt gegeven van Schilders spreken over de kerk. Daar zal, in het notenapparaat, hetgeen hier als citaten etc. voorkomt, uitvoerig worden gedocumenteerd. Om deze reden is in dit artikel van een nadere verantwoording afgezien.

van gereformeerd kerk-zijn. Integendeel, de ontwikkelingen van de afgelopen veertig jaar laten een beeld zien, dat grote delen van de kerk steeds verder van het gereformeerd kerk-zijn zijn afgeraakt. Dit proces zal worden versneld door **SoW**, dat, mede door de ontwikkelingen die de (syn)GKN hebben doorgemaakt, een Verenigde Kerk

GODSDIENSTEN ALS ANTWOORD

C.J. Haak

Godsdienstvrijheid is een groot goed. Anders dan in veel landen kunnen christenen in Nederland er dagelijks van genieten. Het vraagt ook om een tolerante houding tegenover aanhangers van **niet-christelijke** godsdiensten. Toch zou het absurd zijn te denken dat alle godsdiensten gelijk zijn. Wie dat tóch doet neemt in feite christenen én niet-christenen niet serieus. Maar wat zijn dan de verschillen, hoe ver gaan ze, en waarom is er bij alle verschil wél sprake van godsdienst? En, valt het christelijke geloof ook onder de algemene definitie van godsdienst en is er daarom een gezamenlijke basis voor gesprek? In een religieus drastisch wijzigend Nederland zijn dit **dringende** vragen voor de christelijke kerken.

Uit de **kring** van de **Gereformeerde** Bond schreef dr. J. Broekhuis (docent aan de Theologische Hogeschool, 'De Vijverberg' te Ede en de EH te Amersfoort) een bijbels betrouwbare hulp. Je wordt in korte en overzichtelijk ingedeelde hoofdstukken ingeleid in het verschijnsel godsdienst. Je **krijgt** inzicht in de verschillende systemen van godsdienstig denken. In vogelvlucht word je meegenomen in de spannende verschillen over thema's als schepping, mens, **heilbren-**gers en toekomstverwachting. Je ontdekt dat godsdiensten bepaald niet uit de tijd raken, maar dat er zelfs nieuwe worden ontwikkeld, al of niet in samenhang met andere. En hoe bepaal je in die wirwar van gedachten nog wat waar is? Broekhuis leert je hoe de Schrift relaties tussen godsdiensten aanwijst, maar tegelijk Christus als de enige Verlosser preekt. In die lijn dacht ook de 'oude' kerk, o.a. Justinus Mar-

tyr die alleen bij Socrates aansloot vanwege diens **kritiek** op volks bijgeloof en niet -zoals vaak wordt beweerd- vanwege pre-christelijke trekken bij Socrates. Een zinnige en beperkte literatuurlijst rondt elk hoofdstuk af.

Broekhuis weet in een enkele zin of een goed gekozen citaat de visie's en inhouden van verschillende godsdiensten (en hun woordvoerders) neer te zetten. Zijn eigen inbreng is elke keer voorzichtig en bescheiden. Zeer beslist kiest hij echter, in positieve aansluiting bij H. **Kreamer** en J.H. Bavinck, vóór de unieke Schriftopenbaring met Christus als centrum. Omdat in alle religies sprake is van verdringen en vervanging van Gods openbaring zijn ze óók bewijs dat geen mens om God heen kan. Mensen blijven aanspreekbaar als schepselen van God, waarmee God zijn geschiedenis heeft, Hand. 14; Rom. 1-2. Een enkele keer bekwam me de gedachte dat Broekhuis mogelijk té lang het christelijk geloof op dezelfde noemer wil zetten als de **niet-christelijke** godsdiensten. Hij wil zoveel mogelijk inzetten bij de 'gelovende' mens, zoals die 'van beneden' reageert op openbaring 'van Boven'. Vanuit een existentiële band met de Persoon van Christus wordt dan een beroep op teksten uit de bijbel gedaan. Dat kán de indruk geven dat de bijbeltékst zelf geen gezag heeft. Ook vroeg ik me af of je vanuit de Schrift niet méér kan zeggen over de oorsprong van de religie dan dat het Jahwe-geloof niet strijdig is met het universalistisch Godsbesef (114). Deze Jahwe openbaart Zich toch niet pas bij Mózes als de enige God? Moet het criterium van openbaring niet gebruikt worden om, ook in het OT

R boekbespreking

al, te **onderscheiden** tussen ware en afvallige godsdiensten? Dan zou misschien ook anders geschréven kunnen worden over Melchizedek en de 'herkenning' van El Eljon als Jahwe (106).

Ik raad alle predikanten, catecheten, onderwijsgevendenden **bijbel-**studieverenigingen aan dit boekje grondig te bestuderen. Je christelijk geloof wordt er rijker van en je wordt goed voorbereid op het gesprek met niet-christgelovigerelieuze mensen. Wellicht je nieuwe buurman of de vriend van je dochter...

N.a.v. Dr. J. Broekhuis, *Oriëntatie in de godsdienstwetenschap*, Zoetermeer 199, 127 pag., deel 5 van de serie Theologie in reformatorisch perspectief. ISBN 90 239 0082 0. prijs: f 24,50.

Seksualiteit: een schitterend cadeau van de Heer

Ds. *Pieter Boomsma* schrijft in het *Centraal Weekblad* van 27 januari over een opmerkelijk verschijnsel in Amerika. Duizenden jongeren hebben daar de belofte afgelegd geen seks te hebben voor het huwelijk. Het is in de Verenigde Staten een hele campagne geworden. Op jeugdconferenties worden bijvoorbeeld kaartjes ingevuld waarop jonge mensen die belofte ondertekenen. Sommige mensen reageren afwijzend op dit gebeuren. Ds. *Boomsma* wil het graag positiever benaderen:

Maar is het, in een nogal oversekste cultuur, zo vreemd? Wanneer seks, en zo nu en dan de partner die er voor nodig is, een gebruiksartikel is geworden, is het dan gek dat er een reactie op komt? In zijn boek *Stille Omgang* schrijft Willem Barnard het volgende: 'Er was een tijd, dat "het geslachtsleven" werd geduld omwille van de liefde en de liefde werd ondergebracht in het huwelijk. Dat was de veilige haven, het heilige sacrament. In onze dagen is het andersom. Het huwelijksleven is ondergeschikt aan de liefdesbeleving en de liefde, als men de media geloven mag, draait om "seks".' Hij schrijft daarover bij 1 Korinthiërs 5,1-11. Hij zegt daar ook: '...ons aardse bestaan is tot middelpunt en uitgangspunt gemaakt. "We are the champions", wij zijn de goden. En wij onderwerpen alles aan ons onderzoek en aan onze begeerte. Om ons moet alles draaien, tot God toe'.

Is het dan zo vreemd, dat in een cultuur waar zoveel is gericht op het persoonlijk genieten, op de eigen lustbevrediging, protestbewe-

gingen ontstaan? Waar we de schepping bedreigen, protesten

onder meer Greenpeace en de Milieubeweging. Waar we onze in de knel geraakte medemens bedreigen door onze behoeften te beschermen, zie je 'De Arme Kant van Nederland' en Stichting **Vluchtelingenwerk** op de bres staan. Waar, vanwege de gaafheid die het leven zou moeten hebben, het ongeboren kind wordt bedreigd, zijn er weer anderen die stem geven. Barnard maakt een **vergelijking** met Babel en Egypte. Culturen waar 'de spraak verward is en het licht verduisterd'. Waar mensen goden worden en medemenssen slaven. Waar medemenssen schepping gebruiksvorwerpen worden voor eigen behoeftebevrediging. En dat is dan één kant van de zaak. Seksualiteit heeft er nog meer. Daarbij heb je het ook over het geheim van twee mensen die elkaar vertrouwen geven, geborgenheid. Niet 'vlug even', maar heel breed. Mensen, die aan elkaar worden toevertrouwd.

In de Bijbel zie je telkens weer, dat figuren als Abram en Mozes, maar ook David, Petrus, Zacheus en Paulus, uit die wereld worden weggeroepen. Uit die wereld waarin mensen óf helemaal op zichzelf gericht raken, óf aan God voorbij gaan leven. Voor hun omgeving worden zij dwarsliggers. Zij zijn anders. De één ervaart hen als bedreiging, de ander als een teken van hoop. Wat is de wereld waarin je wilt leven? Wat is de wereld waar je naar toe wilt leven? Wie heeft het voor het zeggen? Wie mag zeggen wat goed en wat beter is? Heeft de Here God nog wat te zeggen over de manier waarop ik bezig ben? Vanuit die vragen kun je ook kijken

Kijken in de spiegel

Ook over geloven in Amerika schreef ds. A. *Boersma* in *Reformunda* van 18 januari 1994. Hij plaatste kanttekeningen bij de artikelenserie van A. *Kamsteeg* in het *Nederlands Dagblad*. Het onderwerp heeft *Boersma* geboeid en aangesproken.

Al is het leven van Amerikanen anders dan dat van Nederlanders, en liggen de maatschappelijke verhoudingen daar anders, en dat geldt net zo goed voor christenen in die landen, toch is veel van wat *Kamsteeg* weergeeft herkenbaar voor ons. Dat is ook niet verwonderlijk. Want wij staan toch in dezelfde strijd van het geloof. De roeping, die de Here voor ons heeft, is gelijk, ook al woon je in verschillende culturen. En ook de aanvallen van de satan zijn er, net zo goed als hier.

Herkenning is er ook op heel directe wijze. Iemand leest één van de artikelen, en komt daarin een stukje van eigen levensstrijd tegen. Daar kom je dan samen over aan de praat. En zo kan er in een pastoraal gesprek dankbaar gebruik worden gemaakt van de bijdragen van br. *Karnsteeg*.

Het is duidelijk, dat wij op die manier van elkaar kunnen leren. Er is veel levenswijsheid, die we met elkaar mogen bespreken. Zo kan de ene broeder aan de andere veel meegeven op z'n levenspad. Het is ook een goede zaak om concreet te maken, wat ons geloof betekent voor vandaag. Wijs daarbij ook maar aan, waar dat geloof bedreigd wordt. Op welke punten wij

worden aangevochten, in deze tijd. Een tijd met vele mogelijkheden en uitdagingen. Tegelijk een tijd, die vele gevaren in zich bergt. Het is van groot belang, dat over die vragen doorgesproken wordt, dat er ruimte is en blijft voor het gelovige gesprek tussen broeders en zusters. Dat ook ambtsdragers de gelegenheid mogen zien om zo'n gesprek aan te gaan.

Veel aansprekends dus in de verhalen. Maar ook reden voor **kritische kanttekeningen**:

Ontmoetingen met gelovigen elders in de wereld, wie zal daar niet van kunnen leren? Het is goed om te spreken met die broeders en zusters, en de overeenstemming te ontdekken. We staan samen in hetzelfde geloof en willen de Here dienen, ieder in eigen land. Tegelijk ontdek je de voorrechten die ons hier in Nederland zijn gegeven. En leert het je ook met andere ogen aan te kijken tegen al die genadegaven van de Here.

Nu **krijgen** we in de verslagen van de Amerikaanse ontmoetingen van de drie **N.D.-reizigers** ook de spiegel voorgehouden. Ik denk dat ik dat zo wel mag zeggen. Ons wordt een beeld gegeven van christenen in de Verenigde Staten, en de begeleidende vraag is telkens: herkent u/jij dat ook in uw persoonlijk leven?

De sterke indruk, die zo gevestigd wordt, is toch wel: zo zou het hier ook moeten zijn! Gereformeerd Nederland kan hier veel van leren. Want is het bij ons niet ver onder deze maat? De remedie moet dan ook zijn: laten wij ons optrekken aan dit beeld, en ook proberen hieraan te voldoen.

Wat ontbreekt er dan bij ons aan, dat het niet zo gaat als bij onze Amerikaanse broeders? Waarom kan deze gemeentegroei wel in New York optreden, maar waarom kan dit niet in Amsterdam, of in **Amersfoort**, of in uw eigen gemeente?, zo werd opgemerkt. Daar vinden machtige gebeurtenissen

plaats, die wij niet meemaken in Nederland. En dat zou moeten veranderen.

Wij halen dat niveau van kerk-zijn niet. Maar geleerd door onze ervaringen in de Verenigde Staten moeten wij **aan** het werk, om de kwaliteit van ons gemeentelven ons geloofsleven te verbeteren.

Is dat zo? Is de spiegel, die ons wordt voorgehouden, de juiste maatstaf voor hoe het bij ons zou moeten zijn?

Ds. **Boersma** vraagt zich **af** of we zo niet komen tot een **subjectief idealisme**:

Kinderen van God zijn gewone mensen, met menselijke eigenschappen. Het geloof maakt van ons andere mensen, en tegelijk blijven we onszelf. Wie een evenwichtig karakter heeft, zal niet veranderen in een persoon met sterke en hevige emoties. En een heel gevoelig en emotioneel mens wordt niet een stabiele, schokbestendige 'rotsman'. Wie dat vraagt, vraagt te veel. Er is niet een standaard-type gelovige aan te wijzen, die als voorbeeld voor de anderen mag gelden. Iedere christen heeft een ander leven, is een ander mens, heeft ook andere gevoelens, sterke en zwakke punten. In de artikelenreeks over Amerika worden ons een aantal typen gelovigen voorgesteld. Vaak droegen ze ook een symbolische naam. Je kunt je dus herkennen in de één of de ander. Je kunt ook andere leden van de gemeente herkennen, hij is zo'n type, en zij is er zo één.

Het zal zeker voorkomen, dat iemand zich in een bepaalde 'persoon' herkent. Dan voel je je bijzonder aangesproken door de weergave van diens geloofsstrijd, de moeiten en vreugden daarin. Maar anderen zullen zich er niet in kunnen herkennen. Missen zij dan wat, voldoen zij niet aan de norm die hen wordt voorgehouden? Is hun geloof dan onder de maat?

De vraag is dan: in welke spiegel kijk je? Is het goed, je te spiegelen

aan de geloofservaringen van anderen? Zeker, het kan in sommige gevallen heilzaam zijn. Wanneer je opeens ontdekt, dat jij niet alleen met dat probleem te worstelen hebt, want er zijn er nog meer. En met zulke broeders of zusters kun je dan ook goed doorpraten, je verkeert immers in soortgelijke omstandigheden: zij weten wat het is. Maar als bepaalde typen gelovigen een standaard aan zouden geven, en verhalenderwijs gepresenteerd worden als dé voorbeelden, dan geloof ik dat we op een verkeerde weg zijn.

In de prediking werden ook veel voorbeelden gebruikt. Abraham, of David, Thomas en Paulus. Hun geloofsleven was exemplarisch voor dat van iedere gelovige. We hebben ontdekt, dat zulke prediking toch wel erg beperkt bleef tot mensen, en te weinig liet zien van de grote daden van God. Vandaag horen we van zulke exempels uit de geloofspraktijk van vandaag. En zien we een galerij van eigentijdse geloofshelden voor ogen geschilderd worden.

Wordt dat de nieuwe norm? Hebben wij het nodig om die spiegel te ontdekken, dienen wij ons geloof te toetsen aan de ervaringen van anderen? En zal in de prediking daarvoor veel meer aandacht gevraagd moeten gaan worden?

Het wonder in het gewone leven

In het **Hervormd Weekblad** van de Confessionele Vereniging schreef dr. **G. W. Marchal** op 12 januari een artikel onder de titel: **Gewoon een wonder...**

Hij citeert een opmerking die professor **Gunning** een eeuw geleden maakte in een van zijn boeken: **Het gewone leven is ons heerlijk geworden vanwege de heerlijkheid des Heren die daarin ligt en daarin op-licht.**

Na de feestdagen van december is alles weer gewoon geworden. Betekent dit ook: grijs en grijs, of ietwat kleurloos? In de lichtkring van het **evangelie** leren we te zeggen: al het gewone

en alledaagse is betrokken op onze buitengewone God en wordt daardoor geladen. En daarom kan niets of niemand meer gewoon heten.

Naar aanleiding van de opmerking van Paulus: **Groot is het geheimenis van de godsvrucht in 1 Timotheüs 3** schrijft ds. **Marchal** dan:

Ook het woordje geheimenis geeft te denken. Het is iets anders dan een raadsel. Een raadsel kun je, al dan niet met hulp van anderen, oplossen. Dan is de zaak helder en doorzichtig, maar... een geheimenis word je toevertrouwd. Daar leef je in en mee, zonder dat je het van A tot Z doorgrondt. Met andere woorden: een geheimenis omvat mij meer dan ik bevat. Het is de vraag of we, anno 1995, nog oog, oor en hart hebben voor dit geheimenis. Steeds meer mensen hebben de overtuiging dat alles verklaarbaar en voorspelbaar is geworden. Er is een algemeen, onbetwistbaar geloof in de almacht van de techniek en de wetenschap. Hoewel... mensen die op deze terreinen ambachtelijk bezig zijn, worden steeds voorzigtiger en bescheiden. De mensen, de dieren, de dingen worden steeds geheimzinniger. Onze formules en theorieën moeten steeds weer bijgesteld worden en **krijgen** een steeds fragmentarischer karakter. De godsvrucht tekent, typeert de eerbiedige omgang met de Hoog-Heilige, de **Eeuwige-Trouwe**.

Nog meer geheimenis

Toen de apostel dit opschreef: 'Groot is het geheimenis der godsvrucht', heeft hij aan de openbaring van God in Jezus Christus gedacht. Dat is uit de inhoud van dit lied en uit andere brieven overduidelijk. Het woordje geheimenis speelt met name in de brieven aan de Efeziërs en aan de Colossenzen een voorname rol: wat sinds oeroude tijden in God verborgen was, Zijn welbehagen in mensen, is nu, in Christus, onthuld!

Er is nog iets. Al schrijvend heeft de apostel zeker ook de andere

pool, het tegendeel, mede in gedachten gehad. In de tweede brief aan de Thessalonicenzen schrijft hij over het geheimenis van de wetteloosheid: de macht van de Boze, die breekt wat heel is, buigt en knakt wat recht is, die de woorden, de waarheid, ondergraaft, de barmhartigheid volstort met gewapend beton, kortom: die al Gods plustekens in mintekens wil veranderen (2 Thess. 2 : 7).

Me dunkt: zó worden de lijnen en achtergronden zichtbaar, waarin ons leven zich afspeelt, waarin de gemeente van Christus gaat en staat, ook in het nieuwe jaar 1995. We worden omgeven door tweeërlei geheimenis: het geheimenis van de wetteloosheid, dat voortwoekert als bij kanker en alles aantast om het te verteren én het geheimenis van de godsvrucht. Het geheimenis van de wetteloosheid drukt ons neer, walst ons plat, zuigt alle vreugde weg. Ik moet u bekennen dat deze woorden, naar mijn besef, het hart van de zaak raken. De wetteloosheid grijpt om zich heen in angstwekkende vormen. Daarom ben ik buitengewoon somber over de kwaliteit van het leven en van

de samenleving, over de normen en waarden die voor spotprijzen de deur uitgaan, en wat er achter blijft is een jungle, een chaos. (...)

Heil en zegen

Veel heil en zegen wensen we elkaar toe aan het begin van dit nieuwe jaar. De woorden zijn ongetwijfeld goed bedoeld, maar ze blijven een slag in de lucht, een loos gebaar, als ze niet gevuld en gevoed worden vanuit het geheimenis der godsvrucht. Het is groot, zegt de apostel. Groter dan het geheimenis der wetteloosheid. **Dát** is onze enige troost en hoop, ook in het nieuwe jaar. Het is ook een dringend appel om ons te bekeren. Daarmee prijzen we niet ons eigen zaakje aan, evenmin onze eigen kerk (hoe dierbaar deze ons ook is!). Het gaat om de Zaak van God, waarin al ons heil, alle zegen besloten is. Jezus Christus is de enige hoop voor ons leven, de enige hoop voor de wereld. Dit heil, deze zegen, wordt verkondigd en bezongen. Het wordt vertaald en vertolkt in het gewone leven. Door opzieners en diaconen, door alle gewone mensen. Gewoon een wonder!

Drs. H. Veldman

Licht en schaduw in de Lage Landen

Licht en schaduw
in de Lage Landen

Een ieder in zijn eigen taal!

Dat is het sprankelende dat ook de kerkgeschiedenis van de **Lage Landen** doet leven. We horen van **Liudger** tot **Gomarus** - de tijd van Dordt. **Erasmus** en de reformatoren, **Dopers** en gereformeerden komen voor het voetlicht. Tenslotte: Hoe kwam het monumentale werk: 'de Statenvertaling' tot stand?

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100 - 15591

geb., geïll., 240 pag., f 26,50
Verkrijgbaar in de boekhandel.

Beroepen te Almelo: J. Glas te Rijsburg (predikant in missionaire dienst op Curaçau); te **Amersfoort-West**: P.H.R. van Houwelingen te Enschede-Oost; te Axel: J.J. Burger te Bussum-Huizen; te **Baflo-Warffum i.c.m.** Pieterburen: R. Kelder, kandidaat te Wezep; te **Heemse**: H. Jagersma te Veenendaal; te Rotterdam-Zuid-IJsselmonde: J.L. **Beuving**, kandidaat te Kampen; te Spakenburg-Zuid: C. van den Berg te Amersfoort-Oost.

Aangenomen naar Anna Paulowna (tevens voor 1/3 evangelisatiewerk): P. van den Berg; kandidaat te Kampen, die bedankte voor Barendrecht; naar **Kornhorn i.c.m. Marum**: kandidaat J.L. **Beuving** die bedankte voor Brouwershaven, Gorinchem i.c.m. Sliedrecht en Rotterdam.

Bedankt voor Buitenpost: J.B. Wil-
mink te Hilversum.

enzeventig jaar ds. A. Jagersma overleden, emeritus-predikant van de kerk van Groningen-Oost. Adrianus Jagersma is op 17 januari 1920 geboren. Na zijn theologische opleiding werd hij op 19 augustus 1945 als predikant bevestigd te **Minnertsma**. Op 9 mei 1948 verbond hij zich aan IJmuiden, en vanaf 16 september 1951 aan Groningen. Op 1 februari 1983 ging hij met emeritaat. Dat jaar werd hij benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau. De predikant was afgevaardigde naar de synoden van Rotterdam-Delfshaven ('64/'65).

Intrede

Ds. A. de Ruiter te Lelystad doet zondag 12 februari om 15.00 uur in-
trede te Enkhuizen. 's Morgens om

10.00 uur wordt hij bevestigd door ds. T. Groenveld te Uithuizen. Beide diensten worden gehouden in het gebouw van de doopgezinde gemeente aan de Venetië 17. In Enkhuizen gaat ds. de Ruiter voor **een/derde** van zijn tijd gemeente-
werk verrichten en **twee/derde** evangelisatiewerk.

Nieuw adres: voorlopig tot juli nog het oude adres.

Ds. A.A. van Essen i.l. verbonden aan de kerk te Drachten Z.O. voor de zendingsarbeid op Kalimantan **Barat**, doet **zondag** 12 februari om 15.00 uur intrede te Haarlem. 's Morgens om 9.30 uur wordt hij bevestigd door ds. J.C.V. Krijtenburg. Beide diensten worden gehouden in eigen kerkgebouw aan de Schoterweg 14.

Nieuw adres: Delftlaan 163,

Preekconsent

A. Bas, theologische student uit Kampen maakt bekend dat hij slechts een half jaar van zijn voor een jaar toegekende preekconsent gebruik maakt en daarom geen preekverzoeken meer in **overwe-**
ging kan nemen; door de classis van Kampen verleend aan: D. de Jong, Cellebroedersweg 2, 8261 GW Kampen, ☎ (05202) 17247.

Geslaagd

Aan de Theologische Universiteit slaagden voor het doctoraal examen: W. Dijksterhuis te Kampen, W. Rozema te Zwolle en J.Th. Rozemuller te Den Ham.

Overleden

Woensdag 1 februari jl. is op vijf-

AMBTJUBILEUM DS. B. WESSELING

Het was maandag 6 februari jl. 40 jaar geleden dat Ds. B. Wesseling, emeritus-predikant van de kerk te Noardburgum in het ambt werd bevestigd.

Ds. Berend Wesseling werd op 1 januari 1925 geboren te **Rot-**
terdam-Delfshaven. Hij bezocht het Mamix-gymnasium in Rotterdam en legde daarna aan de **Rijksuniversiteit** te Leiden het kandidaatsexamen in de rechten af. Vervolgens **studeer-**
de hij theologie aan de Theologische Hogeschool te **Kam-**
pen.

Op 6 februari 1955 werd Ds. Wesseling te Smilde en Diever in het ambt bevestigd. Daarna verbond hij zich op 16 oktober 1966 aan de kerk van Rotterdam-Charlois en op 12 november 1978 aan de kerk van Noardburgum. Sinds 1 januari 1990 is hij met emeritaat.

Ds. Wesseling was lid van de Particuliere Synoden van Drenthe en Friesland en van de buitengewone Generale Synode van Amhem 1980.

2023 LE Haarlem, tel. 275022.
De heer **W.J. Mout**, kandidaat te Zeist, deed zondag 5 februari intrede te Nieuwpoort. Bevestiger was ds. G.J. van Steeg te Veenendaal. Nieuw adres: Binnenhaven 18, 6265 AC Nieuwpoort. **a** (01843) 1217.

De heer A. den Hartog, kandidaat te Leerbroek, deed 8 februari jl. intrede te Sint Maartensdijk. Bevestiger was ds. C. van den Berg te Nieuw-Lekkerland. Nieuw adres: Hazenstraat 4, 4695 CV Sint Maartensdijk, **a** (01666) 2645.

Informatiekrant

De deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (BBK) hebben aan alle Gereformeerde kerkeraden het eerste nummer van BBK-informatie toegestuurd. In dit blad wordt korte informatie gegeven over de activiteiten die de zeven secties van het deputaatschap in 1994 hebben ontplooid. Uit een bijgevoegde folder blijkt dat de (Vrij-maakt) **Geref.** Kerken momenteel met dertien buitenlandse kerken een zusterkerkrelatie hebben, terwijl er met nog eens 33 kerken een minder gaande vorm contact is.

Nieuwe evangelisatie-training

Het Landelijk Verband voor evangelisatiearbeid (LVEA) heeft in samenwerking met het Gereformeerd Vormingsinstituut (GVI) een tweetal toerustingscursussen voor evangelisatie samengesteld. De ene cursus is bestemd voor leden van evangelisatiecommissies en gemeenteleden die Gods Woord in hun eigen leefomgeving willen uitdragen. De andere cursus richt zich op leidinggevend in het evangelisatiewerk. Beide cursussen zijn te zien als een vervolg op de al jaren bestaande **Basiscursus Evangelisatie**. Beide cursussen zijn modulair van opzet. De **Vervolg cursus Evangelisatie** zal uiteindelijk uit zes modules bestaan, waarvan **Vergaderen, Kunst, Klus en kunde en 'Luisteren en ge-**

tuigen' nu gereed zijn. Van de zeven modules van de **Kadercursus Evangelisatie** zijn er eveneens twee te volgen, namelijk **'Inspire-rend leiderschap' en Effectieve communicatie**. In de loop van 1995 zullen meer modules gereedkomen. Info **a** (033) 656655 of (038) 231666.

Financiële steunverlening

Studenten aan de Theologische Universiteit te Kampen die in aanmerking willen komen voor financiële steun voor het studiejaar 1995-1996, dienen een aanvraagformulier op te vragen, zo delen deputaten ad art. 19 K.O. mee. De studenten kunnen zich daarvoorervoegen bij de contactdeputaat van het eigen particulier-synodaalresort. Studenten die over het lopen-

de studiejaar reeds financiële steun ontvangen, behoeven geen formulier **aan** te vragen. De contactdeputaten zijn voor Groningen: P.J. Doornbos, Schultingstraat 7, 9781 GA Bedum; Friesland: H. Meijer, **Bronlaan** 10, 9101 VS Dokkum; Drente: H. Rose, Liliëthalplein 17a, 9501 XP Stads kanaal; Overijssel: R. Buitinga, **Vrielinklaan** 73, 7542 LT Enschede; Gelderland: J. de Rijke, Meidoomlaan 33, 3852 GV Ermelo; Utrecht: C.A. Nelemans, **Sluisweg** 37, 3751 BP Spakenburg; Noord-Holland: D.A. Blok, Ranonkellaan 18, 1562 AT Krommenie; Zuid-Holland: J. Rietveld, Waalstraat 40, 3363 CN Sliedrecht; **Zeeland/Noord-Brabant/Limburg**: H.J. Meijerink, Van Broghelstraat 1, 5263 BK Vught.

Jo Budding

Schatten die te delven zijn

'Een Bijbel van tien bladzijden'. 'Achtien jaar...' of 'Donor-zijn!', is een greep uit de pakkende en indringende onderwerpen van Jo Budding. De auteur is belijdend lid van de Christelijk Gereformeerde Kerk te Veenendaal. Hij is één van de medewerkers van 't Keerpunt, een christelijke hulporganisatie voor mensen in probleem-situaties te Veenendaal.

Dit boek waarvan de inhoud, voor jong en oud, waard is om te doordenken of zich over te bezinnen, kunnen we u van harte aanbevelen.

144 pagina's, gebonden, f 28,-.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492